

ЗООМОРФНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Велика Аліна Михайлівна

старший викладач,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

Недострел Ірина Олександрівна

студентка
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Постановка проблеми. Дослідження фразеології через взаємозв'язки її семантики і прагматики дозволяє реалізувати комплексний підхід до сфери аналізу мовної діяльності.

Актуальність роботи полягає в тому, що фразеологічні одиниці, які містять назви тварин, являють собою великий пласт лексики, що часто вживається, привертає увагу дослідників, але залишається недостатньо вивченою.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Фразеологізми з назвами тварин проаналізовано в роботах І. О. Голубовської, О. П. Левченко, О. І. Панченко, І. А. Салати, Д. В. Ужченка та інших. Вчені досліджували та аналізували фразеологізми, класифікуючи їх за структурною семантикою, синтаксичними, функціонально-стильовими та тематичними ознаками.

Метою даної статті є аналіз фразеологізмів з компонентами зоонімів в англійській мові, особливості їх перекладу на українську мову, а також порівняння специфіки вживання у мовленні.

Згідно поставленої мети маємо виконати такі **завдання**:

1) визначити теоретичні аспекти вживання фразеологізмів з назвами тварин англійською та українською мовами;

2) виявити найбільш часто вживані назви тварин у фразеологізмах;

3) надати семантичну таксономію проаналізованих фразеологізмів;

4) встановити способи та методи перекладу фразеологізмів із «тваринними» компонентами.

Виклад основного матеріалу. Фразеологізми вважаються скарбницею мови, оскільки в них відображено історію, культуру та повсякденне життя народу. Фразеологізми часто етнічні. Окрім національних, в англійських та українських фразах є багато міжнародних ідіом. Фразеологізми — це поєднання материнського та запозиченого слова, причому переважає перше.

Серед інших мовних рівнів фразеологічний характеризується значним обсягом загальномовної інформації та особливою експресивною здатністю. Фразеологізми - це одиниці психологічного рівня, які утворюються за участю позамовних реалістичних факторів і відображають переважно уявлення людини про навколишній світ.

«Фразеологізм або ідіома — як усталений мовний зворот, цілісна семантична структурна одиниця — зберігає свою функціональну застосовність лише за умови тривалого спільного комунікативного досвіду мовного колективу» [6, 49]. Слова як складові фразеологізмів втрачають функцію носія прямого лексичного значення й набувають іншого змісту, що робить фразеологізм не лише мовною, а й культурною одиницею.

Відомо, що ідіоми якісно відрізняються від інших мовних одиниць як формою, так і змістом.

На думку О. Ф. Арсентьевої, в різних цивілізаціях і в різні часи поняття добра і зла, негативу і позитиву мають різне тлумачення [4, 23].

Зооморфні лексичні одиниці мають складну семантику, в яку інтегруються й прагматичні аспекти – оцінка мовцем ситуації (особи, предмета), інформація про його емоційне ставлення до ситуації, стилістичне значення. Складність семантики фрази полягає в тому, що вона містить як конотативні компоненти, так і предметно-логічні.

Зооморфи мають експресію, яка відображає видиму оцінність. За умови транспозиції вони набувають конотативного значення. В. Н. Комісаров

зазначає, що при перекладі необхідно відтворити переважно переносне значення термінів. Безпосереднє значення фразеологізму є основою для створення образу, який порівнює цей образ з будь-якою сферою життя людини [2, 171–172].

Як стверджує І. В. Корунець, «...фразеологічне значення – це інваріант інформації, яка виражається семантично ускладненими, окремо оформленими одиницями мови, що не утворюються за структурносемантичними моделями словосполучень» [4, 140].

Зооморфізми різних народів пов'язані стійкими асоціаціями, спроектованими на людину.

У фразеологічних системах англійської та української мов елементи визначення та дії є, з одного боку, спільними для цих мов, а з іншого боку, специфічними для кожної країни.

Ідентичність багатьох зооморфних словосполучень у порівняльних мовах можна пояснити наявністю в цих мовах спільних фраз, так що більшість ідіом збігаються не тільки за значенням, але й за структурою, хоча мови належать до різних груп. З усіх назв тварин в англійській мові близько тридцяти є у фразеологічних одиницях. Серед них найчастіше зустрічаються: ass, ape, bear, bull, cat, camel, cow, donkey, dog, fox, goat, hare, horse, leopard, lamb, lion, mule, monkey, ox, pig, swine, rat, rabbit, sheep, squirrel, skunk, tiger, wolf і більше ніж двадцяти назв птахів: cock, crow, chicken, dove, duck, eagle, goose, hawk, hen, lark, magpie, nightingale, parrot, peacock, pigeon, swan, rook та інші.

Часто зустрічаються такі зооніми, як: bee, bird, eel, fish, fly, hound, mouse, snake. Так, в українській мові існує понад 25 назв тварин, найпоширеніші з яких: білка, бик, баран, вовк, ведмідь, вівця, корова, заєць, їжак, кінь, кіт, кобила, коза, козел, корова, кріт, осел, поросся, свиня, собака, теля та близько 15 назв птахів: ворона, ворон, горобець, гусак, індик, кулик, квочка, ластівка, лебідь, пава, півень, гриф, сорока та інші. Серед назв тварин, що характеризують ті чи інші якості людини, деяким приписують лише позитивні чи негативні ознаки.

В англійській мові зооніми *dove, lamb, lark, squirrel, eagle, nightingale* тільки з позитивними рисами.

В українській мові майже неможливо підібрати назви тварин, які описують лише позитивні риси особистості людини.

Хоча більшість назв тварин і птахів відображають як позитивні, так і негативні властивості людини, можна узагальнити групу назв тварин, які відзначають лише негативні якості. В англійській мові це назви диких тварин: *ape, beaver, bear, fox, monkey, rat, skunk, wolf*; назви домашніх тварин: *ass, donkey, goat, hog, mule, pig*; назви диких птахів: *coot, doterrel, jay, peacock, pigeon, rook, vulture*; назви свійської птиці: *duck, goose, hen*.

В українській мові це: вовк, ведмідь, заєць, їжак, кріт; назви домашніх тварин: баран, вівця, кішка, кіт, корова, коза, кобила, козел, віслюк, поросся, свиня; назви диких птахів: ворон, пава, сич, сорока; назви свійської птиці: гуска, індик, півень.

Як свідчить проаналізований матеріал, зооморфні одиниці, пов'язані з людськими метафорами, переважно виражають негативні значення. Тому кількість назв тварин, які надають людині несприятливих якостей, набагато більша, ніж тих, які позначають позитивні якості. Це пояснюється сильною емоційною реакцією особистості на негативні явища. Особливістю зооморфного мовлення є наявність в обох мовах багатьох аналогій, близьких між собою за спільним напрямком словосполучення. Збіг образності зооморфної лексичної одиниці в різних мовах можна пояснити не тільки запозиченням, але й загальною закономірністю, що веде до появи близьких лексичних одиниць та свідчить про універсальний характер «тваринних» конструкцій.

В процесі створення метафор назви тварин мають різний ступінь продуктивності: деякі вживаються достатньо рідко, наприклад, в англійській мові це – *camel, coot, dotterel, jay, leopard, peacock*; в українській мові – білка, кулик, ластівка, пава, кріт; інші дуже часто: в англійській мові – *ass, dog, fox, horse, lion, rat, sheep*; в українській мові – бик, коза, кінь, кішка, кіт, муха,

свиня, собака.

Встановлення різних типів еквівалентів міжмовних фраз задовольняє потреби перекладу та навчання іноземних мов.

За ступенем функціонально-семантичної співвіднесеності зооморфних словосполучень в англійській та українській мовах можна виділити три типи відношень еквівалентності між зооморфними словосполученнями та еквівалентністю в порівняльних мовах:

- 1) повна семантична відповідність – повна еквівалентність;
- 2) неповна відповідність – часткова відповідність;
- 3) відсутність підходящої ФО (фразеологічної одиниці).

Ми зосередимося на порівняльному аналізі зооморфних словосполучень, що виражають моральні якості людини в англійській та українській мовах, оскільки сучасна лінгвістика представляє універсальні, міжмовні, культурно релевантні ознаки на основі порівняльного аналізу основних напрямів дослідження співвідношення зооморфних ФО.

Умовно поділимо ці мовні одиниці на кілька груп, об'єднаних тією чи іншою семантичною ознакою:

- 1) зооморфні словосполучення, котрі називають позитивну рису людини;
- 2) зооморфні фразеологізми, що позначають негативну ознаку;
- 3) зооморфні фразеологізми, що враховують нейтральне сприйняття події.

Серед стійких виразів звернення до позитивних якостей людини виділяють:

- працьовитість: в англійській мові – «busy bee has no time to sorrow» - «працьовита бджола не має часу сумувати», «he who would catch fish must not mind getting wet» – «без труда нема плода», «all lay loads on a willing horse» – «хто везе, того ще й підганяють», «like a squirrel in a cage» – «як білка у клітці»; в українській мові - «бджола мала, а й та працює», «працьовитий, як бджола», «працює, як віл», «працює, як чорний віл», «крутиться, як муха в окропі», «крутиться, наче в'юн на сковорідці», «крутиться, як посолений в'юн», «крутиться як муха в окропі», «щоб рибу їсти, треба в воду лізти»;

– сміливість, рішучість: в англійській мові: «the bull must be taken by the horns» – «взяти вола за роги», «don't make yourself a mouse, or the cat will eat you» – «не будь вівцею, то і вовк не з'їсть», «fight like a lion» – «битися, як лев», «show the bullhorn» - «показувати зуби, чинити опір», «bold like a lion» – «сміливий, як лев»; в українській мові: «брати бика за роги», «ловити (піймати) вовка за вухо», «взяти вола за роги», «не будь бараном, то й вовк не з'їсть»;

– обачність, обережність: в англійській мові: «the mouse that has but one hole is quickly taken» – «мишу, яка має тільки одну нору, легко піїмати», «it is ill to waken sleeping dogs. let sleeping dogs lie» – «не буди собак, які сплять», «the scared dog (cat) fears cold water» – «хто обпікся на окропі, той і на холодну воду дмухає», «don't put cart before the horse» – «не ставте віз перед конем»; в українській мові: «і вовки ситі, і вівці цілі».

Як зазначалося вище, кількість зооморфних ФО із негативним значенням значно більша, що особливо характерно для української мови.

Наведемо кілька прикладів:

– дурість: в англійській мові: «every ass likes to hear himself bray» - «кожен осел любить своє ревіння слухати», «the cow knows not what her tail is worth until she has lost it» – «корова не цінує хвоста, поки його не втратить»; в українській мові: «кожна лисиця свій хвостик хвалить, а чужий ганить», «з живого ведмедя шкуру ділити (пропивати)», «вовк ще в лісі, а вони вже шкуру ділять»;

– боягузтво: в англійській мові: «hares may pull dead lions by the beard» - «мертвого лева і зайці за бороду смикати можуть», «rats desert a sinking ship» – «як щури з корабля», «as brave as a lion with a lamb» – «хоробрий, як лев з ягням»; в українській мові: «заяча душа», «мертвий пес не вкусить»;

– хитрість, лицемірство: в англійській мові: «a wolf in a sheep's clothing» – вовк в овечій шкурі, «a cat has nine lives» – «кішка має дев'ять життів», «sly dog» – «хитрий лис», «as slippery as an eel» – «слизький, як вугор», «as cunning as a fox» – хитрий, як лис; в українській мові: «погляд лисячий та вовча думка», «вигріти гадюку в пазусі», «коти приховують свої кігті»;

– гордість: в англійській мові: «an ass in a lion's skin» – «віслюк в лев'ячій

шкірі», «every dog is a lion at home» – «кожний собака вдома – лев»; в українській мові: «як пава»; «мов куций бик у череді»;

– хвастливість: в англійській мові: «each bird loves to hear himself sing» – «кожна пташка свою пісню співає», «every bird likes his own nest» – «усякий кулик до свого болота звик»; в українській мові: «кожна жаба своє болото хвалить»;

– жадібність: в англійській мові: «dogs that put up many hares kill nothing» – «за все братись, нічого не зробити», «a dog in the manger» – «собака на сні».

Приклади зооморфних фразеологізмів, що ілюструють нейтральне сприйняття певної події: «to live cat-and-dog life» – «жити як кішка з собакою», «a bird may be known by its flight» – «видно птаха по польоту», «it is a good horse that never stumbles» – «кінь на чотирьох ногах та спотикається», «one must howl with the wolves» – «з вовками жити, по-вовчому вити».

Фразеологізми, що містять зоонімічні слова, є найчисленнішою групою в обох мовах, їх можна вивчати як унікальне джерело матеріалу для визначення когнітивних, семантичних і прагматичних аспектів мовлення представників будь-якої етнічної групи. Зооморфні фразеологічні одиниці заслуговують більш детального вивчення, оскільки вони утворюють специфічну підсистему зі своїми закономірностями, що потребують додаткового лінгвістичного аналізу, незважаючи на узагальненість зоонімічної лексики. Лексика зоонімів – це частина зооморфної мови, яка характеризується відображенням у мові етнічної та культурної специфіки картини світу, фіксацією окремих моментів загальної культури.

Висновки. Розглядаючи фразеологічні одиниці з компонентом «назва тварини», ми помічаємо, що простого способу перекладу з однієї мови на іншу немає. Це пов'язано з тим, що повністю відтворюється не лише зміст, а й експресія та стилістичне забарвлення фразової одиниці, що спонукає перекладача до пошуку вирішення цієї проблеми в кожному конкретному випадку. ФО з назвами тварин утворюють великий словниковий блок і часто

використовуються для позначення позитивних і негативних якостей особистості. Значення багатьох термінологічних одиниць має свою особливість, і лише глибоке розуміння ментальності людей дозволяє правильно перекласти ФО.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Англо-український фразеологічний словник / Уклад. К. Т. Баранцев. – 2-ге вид., випр. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2005. – 1056 с.
2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : [підручник]. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 448 с.
3. Кривенко Г. Л. Зоосемізми в англ. та укр. мовах: семантико-когнітивний і функціональнопрагматичний аспекти: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 / Київський національний лінгвістичний ун-т. – К., 2006. – 20 с.
4. Нагорна О. О. Етнокультурні особливості семантики англ. фразеологізмів (на мат. британського варіанту англ. мови): Автореф. дис. канд. філол. наук: Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2008. – 21 с.
5. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – Київ : Освіта, 1998. – 224 с. 6.
6. Удовиченко Г. М. Фразеологічний словник української мови / Г. М. Удовиченко : [у 2 т]. – Київ : Головне видавництво видавничого об'єднання «Вища школа», 1984. – Т.1– 304 с., Т. 2 – 384 с.
7. The Concise Oxford Dictionary of English Etymology / Ed. T. F. Hoad. – Oxford University Press, 1996 // Excess : www.oxfordreference.com.